М.М. Бердар, канд. екон. наук, доц.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто основні елементи системи управління фінансовими потоками. Концептуально визначені принципи, головна мета, механізм, суб'єкти та об'єкти системи управління. Запропоновано використовувати комплексний підхід, який полягає у виділенні сукупності конкретних функцій управління фінансовими потоками та погодженості їх виконання на структурному рівні.

In the article discussed the basic elements of management of financial flows. Conceptually defined principles, the main purpose, mechanism, entities and facilities management. We propose to use an integrated approach, which is the allocation of the aggregate management of financial flows and coordination them to structural level.

На розвиток господарської діяльності промислових підприємств значною мірою впливає недостатність обігових коштів і нераціональне їх використання, що призводить до втрати ринків збуту, виникнення кризи неплатежів, збиткової діяльності, що в кінцевому підсумку впливає на конкурентоспроможність та може спричинити банкрутство підприємства.

Одним з головних аспектів вирішення окреслених проблем є створення ефективної системи управління фінансовими потоками, яка дозволяє максимізувати результативність обігу фінансових ресурсів і забезпечити їх достатній рівень у необхідний момент часу. Від розробки та впровадження ефективних методів управління фінансовими потоками залежить не тільки ритмічність забезпечення фінансовими ресурсами виробничого процесу, але і підвищення інвестиційно-інноваційної активності промислових підприємств, що дозволить досягти підприємству своїх стратегічних цілей.

На сучасному етапі економічного розвитку успішне вирішення проблем, пов'язаних з господарською діяльністю, залежить від ефективності існуючої на підприємстві системи управління.

Однак динамічні процеси, що відбуваються в ринковій економіці України, впливають на постійне перетворення структури, форм і методів системи управління підприємствами. Об'єктивна зміна змісту основних її елементів фахівцями підприємств не аналізується, повільно змінюються підходи до визначення її сутності та складових. Звідси – значні втрати, низький рівень оперативності і гнучкості управлінської діяльності і, як наслідок, значна кількість збиткових підприємств, низький рівень платоспроможності.

Тому багато наукових праць присвячено сучасним технологіям управління підприємством, зокрема проблемам фінансового управління. Серед провідних вітчизняних та іноземних фахівців із зазначеного питання слід виділити роботи І. Бланка , А. Ковальової, Г. Кірейцева, О. Стоянової, Л. Павлової, А. Поддєрьогіна , А. Шегди, АДж. Ван Хорна та ін.

Разом з тим хронічна нестача фінансових ресурсів в умовах постійної зміни технологій виробництва, розширення або згортання обсягів випуску продукції приводить до трансформації джерел формування фінансових ресурсів, використання нових фінансових

розрахунків тощо. У зв'язку з цим важливого значення набувають питання управління фінансовими потоками, що дозволяє підприємству координувати обіг та оптимізувати склад фінансових ресурсів для забезпечення фінансово-господарської діяльності необхідними фінансовими ресурсами з метою досягнення максимальної віддачі від їх використання.

В загальному значенні під системою управління фінансовими потоками підприємства слід розуміти комплекс методів і засобів управління для організації економічних відносин, на основі яких відбувається рух фінансових потоків, з метою досягнення встановлених цілей. Система управління фінансовими потоками є невід'ємною частиною загальної системи управління підприємства.

Система управління передбачає свою складну організаційну структуру управління, але з позицій системного підходу будь-яке управління може бути представлене у вигляді сукупності цілей і задач, функцій, принципів, механізму, організаційної структури і кадрів, а також технічних засобів [3].

Головним завданням управління фінансовими потоками слід вважати підвищення інтенсивності та збалансованості обігу фінансових ресурсів, оптимізацію їх кількісного і вартісного складу і на цій основі отримання максимальних фінансово-економічних результатів. Досягнення встановленої мети залежить від принципів управління, під впливом яких формуються методологічні основи будь-якої діяльності [1].

Принципи управління можна поділити на цільові, функціональні та лінійні. Основою цільового підходу є визначення головної мети діяльності, її наступна диференціація у вигляді ієрархічної взаємопов'язаної системи цілей, забезпечення умов, необхідних для їх досягнення. Єдність в управлінні на всіх його рівнях, погодженість дій виконавців і відповідальність керівників за результати діяльності підпорядкованих їм підрозділів реалізується з використанням лінійного підходу.

Останнім часом все більша кількість науковців схиляється до переважного застосування функціонального підходу з метою створення раціональної системи управління, сутність якої полягає у виділенні сукупності конкретних функцій управління.

Управління будь-яким об'єктом реалізується за допомогою механізму, який визначає порядок будь-якого виду діяльності [38]. Спираючись на те, що фінансові потоки є складовою частиною фінансів підприємства, механізм управління фінансовими потоками виступає надбудовною категорією відносно фінансів і базисною відносно управління. Тому в сукупності реалізація функцій управління та функцій фінансів приводить в дію механізм управління фінансовими потоками.

Вплив механізму фінансових потоків на різноманітні напрями розвитку виробництва має кількісну та якісну визначеність. Кількісна сторона полягає в обсязі наявних фінансових потоків, які виступають матеріально-речовинною першоосновою функціонування механізму. Визначення шляхів і каналів руху фінансових потоків, умов, за якими вони формуються, і засобів, завдяки яким відбувається їх використання, залежить від якісної характеристики дії механізму.

Будь-який механізм припускає наявність двох елементів: об'єкта – на що спрямована реалізація механізму, та суб'єкта – хто спрямовує його дію [10].

Серед об'єктів відібрані основні фінансові потоки, які здійснюють рух в результаті економічних відносин між суб'єктами управління фінансовими потоками. Особливість

об'єктів системи управління фінансовими потоками полягає в поєднанні фінансових ресурсів (кількісний фактор) із економічними відносинами, що викликають їх рух (якісний фактор) [7].

Несхожість суб'єктів системи управління фінансовими потоками з іншими полягає в наявності двох (іноді більше) зацікавлених сторін, які по різні сторони фінансових потоків впливають на їх рух. Однак незмінним і найбільш зацікавленим у результатах обігу фінансових потоків є безпосередньо керівництво підприємства. Вплив суб'єктів на об'єкт управління здійснюється за умови циркулювання між ними інформації про обсяг, структуру та результативність використання фінансових потоків підприємства.

Досягнення головної мети та реалізація механізму системи управління здійснюється завдяки функціям управління фінансовими потоками як основної категорії управління, в якій зливаються воєдино принципи, методи та зміст управлінської діяльності. При визначенні функцій управління фінансовими потоками враховуються особливості функцій фінансової категорії і управління, які є структурними складовими механізму управління фінансовими потоками. Їх можна поділити на основні, визначення яких представлено на рис. 1, і другорядні.

Згідно з даними рис. 1. функції управління фінансовими потоками першочергово ґрунтуються на загальних функціях управління. Однак під впливом змісту функцій фінансів як загальної категорії фінансових потоків набувають своїх особливих ознак.

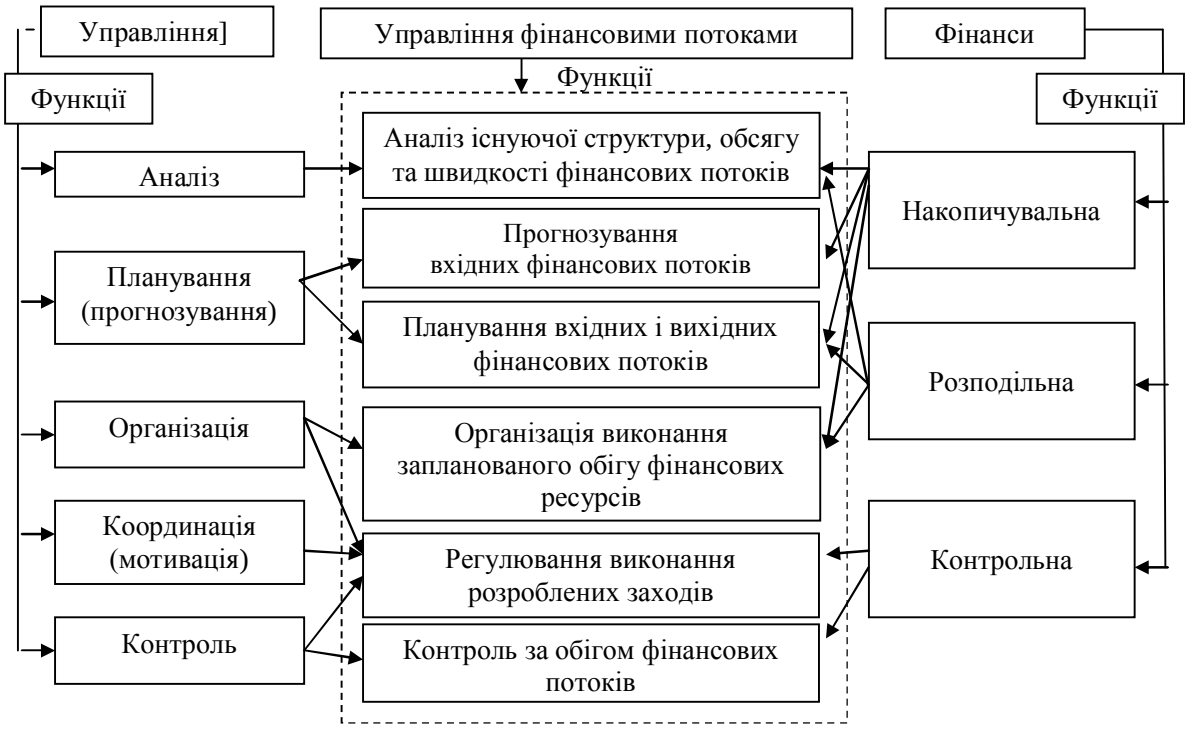

Рис. 1. Система формування основних функцій управління фінансовими потоками підприємства

Аналітична функція управління в поєднанні із накопичувальною функцією фінансів надає специфічного вигляду функціям управління фінансовими потоками, який полягає в аналізі фінансових потоків підприємства, що є у його розпорядженні (накопичені), та їх

властивостей з метою визначення дефіциту (або надлишку) того чи іншого активу для подальшої оптимізації.

Головною метою фінансово-економічного аналізу є представлення об'єктивної інформації про обіг, структуру та результативність використання фінансових потоків, яка полягає у виявленні взаємозалежності між потоками фінансових ресурсів підприємства та його фінансовими результатами.

На відміну від поєднання процесів планування та прогнозування в функції управління в рамках управління фінансовими потоками доцільним є їх відокремлення, оскільки прогнозування вхідних потоків відповідає за накопичування фінансових ресурсів, а планування додатково передбачає їх розподіл.

В рамках організації управління фінансовими потоками поєднана накопичувальна та розподільна функції фінансів, що забезпечує збалансованість вхідних і вихідних фінансових потоків для підтримки необхідного рівня платоспроможності.

Регулювання є функцією управління, яка забезпечує функціонування управлінських процесів у рамках заданих параметрів, а саме передбачає координацію руху фінансових потоків відповідно до запланованих заходів.

Контрольна функція управління фінансовими потоками загальна для будь-якої системи управління. В процесі реалізації контролю перевіряється ефективність відповідної роботи (функція управління) та результативність використання фінансових потоків (функція фінансів) з метою подальшого корегування в процесі управління.

Другорядні функції системи управління фінансовими потоками підприємства визначаються залежно від класифікаційних ознак об'єкта управління:

1) за впливом на всі сфери діяльності підприємства у цілому: операційні функції; фінансові функції; інвестиційно-інноваційні функції;

2) за впливом на окремі стадії виробничого процесу: функції управління відтворювальним процесом; функції управління розподільним процесом; функції контролю;

3) за впливом на окремі фактори виробництва: обсяг виробництва та реалізації продукції; дебіторська та кредиторська заборгованість; інвестиційно-кредитні кошти тощо.

Трансформація і деталізація складу функцій системи управління фінансовими потоками відбувається з під впливом особливостей виробничого процесу: його масштабів і номенклатурності, спеціалізації і виробничої структури промислового підприємства.

Залежно від об'єктів дослідження прогнозувати фінансові потоки можна за двома напрямками: "зверху донизу" та "знизу вгору" [9]. Перший спосіб є найбільш ефективним для передбачення майбутніх доходів підприємства, оскільки він враховує динаміку макроекономічного середовища, тенденції в окремому виді економічної діяльності, у визначеному сегменті ринку.

На відміну від планування прогнозування не ставить задачу безпосередньо на практиці розроблені прогнози здійснити. Особливість прогнозу полягає в альтернативності фінансових показників [11], які визначають варіантність динаміки фінансових потоків підприємства на підставі тенденцій, що визначилися в результаті проведеного дослідження.

Окреслення динаміки прогнозного періоду та визначення власних можливостей забезпечує розрахунок планових потреб в обсягах фінансових потоків і пошук джерел їх формування з метою забезпечення безперебійного процесу відтворення.

Використання планування в управлінні фінансовими потоками – це охоплення всього комплексу заходів по визначенню планових завдань і їх планомірному та цілеспрямованому втіленню в життя. Фінансовий план є практичним застосуванням розробленого прогнозу на найближчу перспективу.

На відміну від аналітичної функції фінансове планування ставить перед собою задачу оптимізації фінансових потоків підприємства та підвищення ефективності діяльності. Під оптимізацією фінансових ресурсів слід мати на увазі встановлення необхідної пропорційності в їх використанні на цілі виробничого та соціального розвитку підприємства [3].

Отже, оптимізація фінансових потоків повинна ґрунтуватися на реалізації таких управлінських завдань:

1) досягнення максимального рівня прибутковості при мінімізації вихідних фінансових потоків;

2) забезпечення фінансово-господарської діяльності необхідними фінансовими потоками в достатньому обсязі та в будь-який період часу.

Виконання функцій здійснюється завдяки використанню провідних методів управління, які являють собою способи здійснення функцій для досягнення встановлених цілей [4]. В командно-адміністративній системі методи управління поділялися на чотири групи [8]: адміністративні (організаційно-розпорядчі), соціально-психологічні, ідеологічні, економічні. Ринкові вимоги вплинули на спрощення набору методів завдяки зниженню значущості ідеологічної спрямованості системи управління господарськими суб'єктами. Спираючись на попередній досвід фахівців у галузі управління, методи управління фінансовими потоками підприємства поділяються на адміністративні, соціально-психологічні та фінансово-економічні [7].

Роль адміністративних методів у системі управління фінансовими потоками полягає в:

1) розробці і впровадженні нових методів організації управління фінансовими потоками (система контролінгу), винаходів і раціоналізаторських пропозицій, які повинні ґрунтуватися на використанні інформаційних технологій;

2) вирішенні кадрових та організаційних питань. Максимальну віддачу від фінансових служб можливо отримати у випадку доцільного їх розміщення за функціональною приналежністю. З цього приводу раціонально у фінансовому департаменті виділяти: аналітичний відділ, відділ фінансового прогнозування, плановий відділ, контрольний відділ;

3) забезпеченні впровадження передових стандартів на бухгалтерську та фінансову документацію, участь у фінансово-економічних конференціях, обмін досвідом і т. д.;

4) розробці і запровадженні в дію фінансово-економічних нормативів. Відстеження фінансових процесів як на власному підприємстві, так і на відповідному сегменті ринку забезпечується завдяки постійному коректуванню існуючих і впровадженні нових норм та нормативів функціонування фінансової системи підприємства.

До адміністративних методів варто включати методи регламентування, нормування, інструктування, розпорядчих впливів.

Особливість групи соціально-психологічних методів управління в фінансовій сфері полягає в плануванні соціального розвитку колективу, використанні різних форм матеріального заохочення, вихованні групової самосвідомості колективу тощо. Для виявлення соціально-психологічних факторів, що впливають на ефективність виробництва, варто широко використовувати такі методи дослідження, як анкетування, інтерв'ювання, застосування спеціальних тестів, хронометраж, спостереження, опитування, експертні оцінки тощо.

Група фінансово-економічних методів управління фінансовими потоками має специфічний характер, який відповідає функціональним складовим категорії “фінансові потоки”[6]. До них слід відносити:

1) горизонтальний і вертикальний аналіз, аналіз відносних показників, трендовий, факторний і порівняльний аналіз;

2) прогнозування слід здійснювати за допомогою методів екстраполяції, моделювання та опитування експертів. Вибір раціональної прогнозної моделі є основою для реалізації головної стратегії розвитку господарської діяльності;

3) планування фінансових потоків слід здійснювати за допомогою балансового методу, який визначає взаємодію вхідних і вихідних фінансових потоків як основи прийняття управлінських рішень. Шахове уявлення фінансового плану дозволяє передбачити, завдяки яким джерелам очікується надходження фінансових ресурсів та завдяки чому компенсуються їх видатки;

4) вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на рух фінансових потоків слід контролювати за допомогою факторного моделювання.

Реалізація фінансово-економічних методів управління фінансовими потоками залежить від таких елементів:

– вибору періоду аналізу. Чим більше відрізок часу, що розглядається, тим повніша і об’єктивніша картина результативності управлінських рішень;

– розробки форми звітності, яка дозволяє більш наочно зобразити динаміку основних показників, що характеризують рух фінансових потоків;

– відібраної системи показників для проведення послідовного аналізу фінансово-економічного становища. Набір індикаторів стану та структури фінансових потоків підприємства повинен мати мінімальну кількість при максимальному охопленні всіх ланок господарської діяльності;

– стратегічних пріоритетів використання фінансових потоків.

У системі фінансово-економічних методів управління важливе значення мають:

1) затвердження планових показників роботи за всіма підрозділами;

2) розробка і впровадження прогресивних фінансово-економічних нормативів;

3) надання оперативно-господарської самостійності підрозділам у виборі шляхів виконання планових завдань;

4) облік витрат на виробництво і досягнення нормативних показників діяльності підрозділів підприємства;

5) удосконалення системи економічної відповідальності підрозділів за результати своєї роботи;

6) вірогідність оцінки і повнота відображення вхідних та вихідних фінансових потоків фінансово-господарської операції;

7) розробка і впровадження методів економічного стимулювання;

8) удосконалення системи економічної відповідальності підрозділів за результати своєї роботи;

9) організація розрахунків з постачальниками і споживачами, фінансовими і банківськими органами, контроль за дотриманням платіжної дисципліни.

Контроль за виконанням функцій і методів управління фінансовими потоками здійснюється на підставі порівняння запланованих показників із фактично досягнутими результатами.

Застосування системного підходу до управління фінансовими потоками полягає у взаємозалежності реалізації кожного з елементів, що обумовлюють цілісні властивості загальної системи [3]. Послідовність представлення елементів системи управління фінансовими потоками в цілому не є принциповою, бо між ними існує взаємозв'язок і реалізація кожного елемента пов'язана із впровадженням іншого.

Залежно від змісту головної мети управління фінансовими потоками формуються основні принципи управлінської діяльності, які визначають суб'єктів і об'єктів управління. Встановлення переліку об'єктів та суб'єктів управління, їх деталізація та класифікація за цілями функціонування дозволяють розробити механізм управління, який у процесі дії вимагає виконання окремих функцій. Інтенсивність управління обігом фінансових потоків, оптимальність їх розміру, направленість і ефективність використання – все це залежить від методів та інструментів управління фінансовими потоками.

Отже, впровадження основних елементів системи управління фінансовими потоками на підприємстві слід розглядати як один з головних чинників підвищення ефективності будь-якої фінансово-господарської діяльності. Постійний кругообіг фінансових потоків на підприємстві приводить до безперервних змін як у джерелах їх формування, так і в розміщенні, а це, в свою чергу, впливає на результативність і платоспроможність підприємства. Саме тому запропоновані елементи системи управління дозволяють в динамічних умовах розвитку скоординувати зусилля підприємства для досягнення встановлених завдань.

Інформаційне забезпечення функціонування розробленої системи управління фінансовими потоками отримують за результатами проведення фінансово-господарського аналізу. Тому від обраної методики аналізу фінансових потоків залежить вчасність прийняття управлінських рішень та ефективність економічних відносин.

Література:

1. Борисов А. Б. Большой энциклопедический словарь. – М.: Книжный мир, 2005. – 896с.
2. Бочаров В. В. Управление денежным оборотом предприятий и корпораций. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 144 с.
3. Васюренко О. В., Азаренкова Г. М. Фінансове управління потребує точного визначення окремих понять // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 28–33.
4. Гавриленко В. А., Гавриленко В. В. Теоретические и методические аспекты оценки финансового состояния предприятия. // Экономика и право. – 2004. – № 1. – С. 92–100.
5. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Редкол.: В. С. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.
6. Кизим Н. А., Лю Ли. Оценка и финансовый анализ деятельности предприятия. – Х.: Бизнес Информ, 2000. – 92 с.
7. Кірейцев Г. Г., Александрова М. М. Фінансовий менеджмент: сутність, задачі, механізм реалізації // Вісник Житомирського інженерно–технічного інституту. – 2001. – Вип. 15. – С. 35–38.
8. Коломин Е. В., Бабашкин Л. Е., Волков А. М. Финансы и кредит в системе управления хозяйством, – М.: Экономика, 1987. – 244 с.
9. Плікус І., Слободяник Ю. Особливості функціонування фінансового механізму підприємств // Економіка, фінанси, право. – 2003. – № 4. – С. 18–22.
10. Чирюк А., Фролов Є., Рабиніна Ю. Система електронних розрахунків як засіб оптимізації фінансових потоків // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 11. – С. 23–27.
11. Френкель А. А. Прогнозирование производительности труда: методы и модели. – М.: "Экономика", 1989. – 215 с.